Асирійський цар завоював державу царя Лаіля. Зруйнував і спалив усі міста, усіх-же мешканців перегнав на свою землю, військо перебив, а самого царя Лаіля посадив у клітку.

Лежачи в ночи на своїм ліжку, цар Асархадон думав про се, якою смертю карати Лаіля? Нараз почув коло себе шелест і, відкривши очи, побачив старця з довгою бородою і з добрячим поглядом.

— Ти хочеш карати смертю Лаіля? — запитав старець.

— Так, — відповів цар. — Я лиш не придумав ще, якою смертю вкарати його.

— Та-ж цар Лаіль се ти, — сказав старець.

— Се неправда, — відповів цар, — я — то я, а Лаіль — то Лаіль.

— Ти і Лаіль то все одно, — сказав старець. — Тобі лиш видаєть ся, що ти не Лаіль, а Лаіль не ти.

— Як здаєть ся? — запитав цар. — Я ось лежу на мягкім ліжку, довкруги мене покірні мені раби і невільниці, а завтра буду я, як і сьогодня бенкетувати з моїми приятелями, — а Лаіль наче птах сидить у клітці, а завтра буде з висолопленим язиком сидіти на палі і корчити ся доти, поки не здохне, а тіло його буде розірване собаками.

— Ти не можеш знищити його житя, — сказав старець.

— А як-же се було з тими 14 тисячами вояків, котрих я убив і з їх трупів зложив високу могилу? — відповів цар. — Я живий, а їх нема; значить ся можу знищити житя.

— По чім се ти знаєш, що їх нема?

— По тім, що я не бачу їх. Головне ж се, що вони мучились, а я ні; їм було кепсько, а мені добре.

— І се також лиш видаєть ся тобі. Ти мучив самого себе, а не їх.

— Не розумію тебе, — сказав на се цар.

— А хочеш зрозуміти? — запитав старець.

— Хочу.

— Підійди сюди, — приказав старець вказуючи цареви на ванну повну води.

Цар встав і підійшов до ванни.

— Роздягни ся і війди у ванну.

Асархадон зробив се, що приказав йому старець.

—Тепер, як лиш я пічну ляти на тебе сю воду, — сказав старець, зачерпнувши в кварту води, — пірни з головою.

Старець наставив кварту над головою царя і цар пірнув у воду.

І як тільки цар Асархадон пірнув, він почув себе вже не Асархадоном, а иншим чоловіком. І ось, чуючи себе тим иншим чоловіком, він бачить себе лежачого па богатій постели з гарною жінкою. Він ніколи не бачив тої женщини, але він знав, що се його жінка. Жінка ся встає і каже до нього: "Дорогий мій мужу Лаілю, ти втомив ся від праці вчорашнього дня і тому спав довше, як звичайно, але я стерегла твойого спокою і не

будила тебе. Тепер же князі очікують на тебе у великій палаті. Одягай ся і ходи до них".

І Асархадон, розуміючи з сих слів, що він є Лаіль, не дивує ся сьому, лиш дивно йому, що він до тепер не знав сього. Отже встає, одягаєть ся і йде у велику палату, де ждуть на нього князі.

Князі низьким поклоном аж до землі витають свого царя Лаіля, відтак встають і на його приказ сідають перед ним, а найстарший із князів починав говорити про се, що не можна довше терпіти всіх наруг лютого царя Асархадона і треба йти проти нього війною. Але Лаіль не годить ся на се, лиш приказує післати до Асархадона послів, щоби його усовістити і каже князям розійти ся. По сім він іменує поважних людий своїми послами і наказує їм про се, що вони мають переказати цареви Асархадонови.

Покінчивши сі справи, Асархадон, почуваючи себе Лаільом, виїзджає в гори на польованє за дикими ослами. Польованє повелось. Він сам убиває двох ослів і вернувши до дому, бенкетує зі своїми приятелями, дивлячись на танці невільниць.

Другого дня, як звичайно, він виходить на двір, де очікують на нього прошаки, підсудні і убогі, та рішає предложені йому справи. Покінчивши сі справи, він іде знов на улюблену свою забаву – польованє. І сього дня вдаєть ся йому самому убити стару львицю і захопити її двоє львинят.

По польованю він знова бенкетує із своїми приятелями, забавляючись музикою і танцями, а ніч проводить з улюбленою своєю жінкою.

Так живучи, проводить він дні і тижні, очікуючи повороту своїх послів, висланих до того царя Асархадона, котрим він був перше.

Посли вертають аж за місяць з відрізаними носами і ухами.

Цар Асархадон казав переказати Лаільови, що се, що зроблено з його послами, буде зроблено і з ним, коли він зараз не пришле на окуп визначену суму срібла, золота і кипарисового дерева та не приїде сам поклонити ся Асархадонови.

Лаіль, що був перше Асархадоном, знову скликає князів і нараджує ся з ними про се, що треба робити. Всі кажуть одноголосно, що треба, не очікуючи нападу Асархадона, йти на нього війною. Цар годить ся на се і стаючи на чолі війська, іде в похід. Похід тягне ся 7 днів. Кождого дня цар об'їздить військо і розбуджує хоробрість у своїх вояків. На осьмий день його війська сходять ся з військами Асархадона серед широкої долини на березі ріки. Війська Лаіля хоробро бють ся, але Лаіль, що був перше Асархадоном, видячи, що вороги наче муравлі збігають ся з гір, заливають собою долину і перемагають його війська, кидаєть ся в своїй колясі в середину битви, пробиває і рубає ворогів. Але війська у Лаіля на сотки, а у Асархадона — на тисячі, і Лаіль чує, що він ранений, та що беруть його в неволю.

Девять днів іде він з иншими невольникамл закований серед вояків Асархадона. На десятий день приводять його в місто Ниневію і замикають в клітку.

Лаіль терпить не стілько від голоду і ран, кілько від сорому і від розпуки та свого безсиля. Він почуває себе безсильним відплатити ворогови за все зло, котре він терпить. Одно що він може, се те, що не дасть приводу своїм ворогам радіти його терпінями. Він твердо постановив, мужно, без нарікань зносити все те, що з ним буде.

Двайцять днів сидить він в клітці, очікуючи кари. Він бачить, як відводять на місце страченя його рідних і приятелів. Чує стогони караних; одним з них відрубують руки і ноги, а з других живцем друть шкіру, але він не оказує ні трівоги, ні болю, ні страху. Бачить, як пахолки ведуть його любу жінку в кайданах. Він знає, що ведуть її за невільницю до Асархадона, І він переносить се без жалю.

Та ось два кати отвирають клітку і затягнувши йому ременем руки за спиною, підводять його до заллятого кровію місця кари. Лаіль бачить острий скривавлений паль, з котрого щойно зірвали тіло помершого на нім приятеля Лаіля. Лаіль догадуєть ся, що паль сей освободили для його страченя.

З нього знімають одежу. Лаіль жахаєть ся глянувши на худоту свойого, колись сильного, гарного тіла. Два кати підхоплюють се тіло за худі рамена, піднімають і хотять опустити на остригі паль.

— Зараз смерть, загибіль, — думає Лаіль і, забувши свою постанову видержати мужно в спокою до кінця, він, ридаючи, молить о помилуванє. Ніхто не помилує його.

"Таж се не може бути, — думає він, — я мабуть сплю. Се сон". І він силкує ся, щоби пробудити ся. — Адже я не Лаіль, я Асархадон, — думає він.

Ти і Лаіль, ти — і Асархадон, — чує він якийсь голос і почуває, що траченє починають ся. Він скрикує і в тій хвилі висуває голову з води. Старець стоїть над ним, виливаючи йому на голову з кварти останок води.

— О, як я страшно змучив ся! І як довго! — каже Асархадон.

— Де там довго, — мовить старець. — Ти щойно пірнув і в тій хвилі назад висунув голову з води. Чи ти зрозумів тепер?

Асархадон нічого не відповідає лиш з страхом дивить ся на старця.

— Чи зрозумів ти тепер? — питає далі старець. — Се ти і ті жовніри, котрих ти поубивав — се ти також. І не лиш жовніри, але і ті звірі, котрих ти убивав на польованю і пожирав на своїх бенкетах, були також — ти. Ти думав, що житє лиш в тобі, але я стягнув з тебе заслону обману і ти

побачив, що ділаючи зло иншим, ти чиниш його і собі. Жите одно у всім і ти проявляєш в собі лиш частину сього одного житя. І лиш в сій одній частині житя, в собі, ти можеш поліпшити, або погіршити, побільшити, або поменшити житє. Уліпшити житє в собі ти можеш лиш сим, що будеш руйнувати перегороди, що відділюють твоє житє від инших сотворінь, будеш уважати инші сотворіня собою і любитимеш їх. Знищити житє у инших сотворінь се не в твоїй власти. Житє убитих тобою сотворінь щезло з твоїх очий, але не знівечилось. Ти думав продовжити своє житє і вкоротити житє иншим, але ти не в змозі сего зробити. Для житя нема ні часу, ні місця. Житє — хвилина і житє — тисячі літ, і житє твоє і житє всіх видимих і невидимих істот світа — однаково рівне. Знівечити житя і переинакшити не можна, тому, що воно лиш одно є. Все проче лиш нам видасть ся.

Сказавши се, старець зник.

На другий ранок цар Асархадон приказав увільнити Лаіля і всіх забраних в неволю, та заперестав карати смертю.

На третій день він прикликав до себе свойого сина Ашурбаніпала і передав йому царство, а сам пішов зразу в пустиню, роздумуючи над тим, про що довідав ся від таємничого старця. А потім почав він ходити у виді мандрівника по містах і селах, проповідуючи людям, що житє одно і що люди роблять зло лиш собі, коли хотять чинити зло иншим сотворіням.

З російського переклав А. Веретельник